

Ю. П. ЛІСОВСЬКА

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВИРІШЕННІ ПРАВОВИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ

Наукові праці МАУП. Серія Юридичні науки, 2018, вип. 55(1), с. 26–33

Контррозвідувальна діяльність на сьогодні є феноменальною основою для переходу на істотно новий, ефективно діючий правовий захист інтересів України. При цьому, забезпечено нові правові механізми міжгалузевого управління і планування як якості ефективного прогнозування та превентивного реагування на зміни реальних обставин. Розкрито поняття “інтерес” як правове коріння контррозвідувальної діяльності в системі законів суспільного розвитку. Озвучено структурну організацію контррозвідувальної діяльності, що методологічно є системою ідей, поглядів, цілеспрямуваних, убезпечує особистість, державу та суспільство від протиправних дій та будь-яких загроз. Визначено основні критерії оцінювання контррозвідувальної діяльності, серед яких фрактальність як правова безпека інформації використовується із сучасного природознавства. Такими фракталами іменуються утворення, що при зміні масштабу їх розгляду повністю відтворюють свою структуру як якість правового суб’єкта людини.

Надзвичайно актуальною є проблема розбудови концептуальної моделі контррозвідувальної діяльності у вирішенні правових інтересів України, оскільки контррозвідувальна система слугує феноменальною основою для переходу на принципово новий, ефективно діючий правовий захист інтересів України. Потреба та необхідність обраної теми зумовлена формуванням незалежних (автономних) структурних організацій, підрозділів та відповідних служб (керівних центрів, відділів, секторів тощо) на правових засадах структурно-функціональної методології. Це забезпечує нові правові механізми управління і планування як якості ефективного прогнозування та превентивного реагування на зміни суспільних обставин на рівні окремої особи, держави та суспільства, а також виконання нових завдань за рахунок інтелектуального перерозподілу наявних правових сил. Відповідно до цього

контррозвідувальна діяльність передбачає: якісне формування організаційно-штатних структур у правовому полі персоналу на основі аналізу реальної обстановки; перекваліфікацію працівників; проведення комплексу заходів із психологічної перебудови та адаптації персоналу до нових реалій і умов працездатності; перегляд і приведення у відповідність до сучасних правових вимог, форм і методів атестації працівників.

Розглянемо компетентнісний підхід при розбудові системи контррозвідувальної діяльності у якісному вирішенні правових інтересів відповідно до Конституції України та чинного законодавства, а також проблеми надійної інтеграції в міжнародні структури безпеки.

Оскільки означена тематика є досить складною в аспекті доцільного оприлюднення, а значна частина інформації має характер обмеженого доступу, то залишається апелювати до публікацій таких сучасних дослідників та аналітиків: З. Бжезинського, В. Бриля, З. Гом'єн, Б. Кларка, П. Лісовського [8], В. Остроухова [6], К. Шрідхара, О. Фармагея, С. Гордієнка та ін.

Особливої ваги набуває аналіз проблем вищої освіти в роботах таких вчених, як В. Андрущенко [7], Л. Губерський, М. Згуровський, В. Кремінь, М. Курко [10], І. Стеценко, О. Рябека та ін., які певною мірою торкаються означеної теми.

У сучасних умовах інформаційного суспільства контррозвідувальна діяльність є одним з важливих напрямів роботи спеціалізованих служб, органів та різних форм організацій. Саме компетентний підхід контррозвідки, форми та засоби її діяльності закріплюються рішеннями керівництва, що в цілому є ефективним як надійний юридичний захист, котрий створює правову базу.

Інтерес як правове коріння контррозвідувальної діяльності

У цьому аспекті варто зазначити поняття “інтерес”, що рухає суспільство вперед. Як наголошує дослідник А. Г. Здравомислов: “інтерес” — це вихідний момент окремого явища, окремої події, певної послідовності подій, основа ідеології, важливий стимул розвитку наукового пізнання [1, 178]. За таких умов в українській науковій думці знайшов поширення мотиваційний підхід до поняття “інтересів”, який має досить універсальне поняття та різнобарвний зміст як “спонуки людської діяльності, зумовлені об'єктивними потребами. Мотиви безпосередньо передують конкретній поведінці людини і фактично пов'язані з нею” [2, 244]. Адже мотиви передбачають не лише задоволення тієї чи іншої потреби, а й вибір засобів для цього, оскільки виявляються у конкретних вчинках і поведінці людей як здійснення певної мети.

У системі контррозвідувальної діяльності необхідно озвучити специфіку саме законного інтересу, що полягає в його класифікації на інтереси розвитку, функціонування і гальмування. Інтереси розвитку пов'язані саме з тим, що коренями всякого розвитку є суперечності. Взаємопритяжіння і взаємовідштовхування, взаємопроникнення і взаємовиключення альтернативних протилежних шляхів, форм, методів і засобів розв'язання суперечностей між умовами, цілями, ідеалами і умовами існування правових суб'єктів веде до удосконалення системи суспільних зв'язків і правових відносин, її оновленню.

Але не треба забувати про органічну цілісність процесів розвитку, функціонування і гальмування, що простежуються в життєдіяльності як окремих осіб, так і класів, націй, народів. Не можна випустити з уваги відносно самостійність правових процесів розвитку, функціонування і гальмування.

Іншими словами, законному інтересу як фундаментальній основі контррозвідувальної діяльності належить особливе місце в системі законів суспільного розвитку, оскільки нічого не відбувається без інтересу у зрушенні розвитку продуктивних сил, зокрема у правових відносинах державної політики, ідеології тощо [9].

У свою чергу, запровадження концептуальної моделі контррозвідувальної діяльності спрямовано на оптимізацію структурних підрозділів контррозвідки і системи її діяльності. Означена концептуальна модель базується на положеннях Конституції України, законів України та інших нормативно-правових актів у сфері національної безпеки, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також нормативних документах України.

Структурна організація контррозвідувальної діяльності

Контррозвідувальна діяльність є особливим видом діяльності, підпорядкованим вирішенню завдань забезпечення безпеки, оскільки спрямована на адекватну (юридично надійну) протидію реальним та потенційним загрозам безпеці, що виникають внаслідок розвідування підривної діяльності спеціальних служб іноземних держав (розвідки, контррозвідки), недержавних розвідувальних і контррозвідувальних структур, організацій та окремих осіб проти України у формах агентурної, технічної розвідки і розвідки з використанням легальних можливостей по території України та за її межами, об'єктами зацікавленості яких є інформація з грифами обмеження, що належать Україні) та безпосередньому підриву (терор, диверсія, шкідництво).

Структурний зміст контррозвідувальної діяльності полягає у попередженні, виявленні та припиненні розвідувально-підривної діяльності іноземних держав з використанням спеціальних сил і засобів, форм і методів, які сприяють вирішенню національних інтересів України, своєчасному прийняттю заходів, адекватних характеру та масштабам загроз цим інтересам, що ґрунтуються на принципах правової демократичної держави, оперативної та ідеологічної доцільності відповідно до чинного законодавства.

У концептуальній конструкції контррозвідувальної системи згідно з визначеними напрямками варто закласти такі критеріальні елементи: конституційні, соціально-політичні, основні, спеціальні, оперативно-тактичні та організаційні. При цьому акцентуємо увагу на структурну організацію, яка визначається:

- діяльністю органу, яка спрямована на досягнення результату, визначеного його головним функціональним завданням;
- структурою органу, яка відповідає характеру його діяльності і будується з урахуванням спрямованості на конкретні об'єкти;
- елементами цієї структури, які можуть об'єднуватися для створення підрозділів за принципом подібності об'єктів діяльності та методів і засобів, які при цьому використовуються;

- підпорядкованістю і взаємодією елементів у контррозвідувальній системі, які забезпечується результатом діяльності кожного з них, що є керуючою інформацією для структурних елементів наступного рівня ієрархії (знизу – вгору і навпаки).

Отже, структурна організація контррозвідувальної діяльності як методологічна основа є системою ідей, поглядів, цілеспрямувань на діяльність контррозвідки з метою убезпечення особистості, держави та суспільства від протиправної діяльності спеціальних служб іноземних держав, окремих організацій, груп та осіб, які пов'язані з ними в інформаційній сфері життєдіяльності суспільства. Така здатність системи контррозвідки як суспільних відносин є забезпеченням оптимального функціонування її інститутів у суспільстві країни і за його межами у вирішенні життєво-важливих інтересів.

Основні критерії оцінювання контррозвідувальної діяльності

1. Адекватність реагування на будь-які загрози.
2. Конституційність.
3. Захист пріоритетних інтересів, посягання на які може призвести до значної матеріальної чи політичної шкоди.
4. Легальні можливості, спрямовані на одержання відомостей з грифами обмеження на об'єктах.
5. Освіта, наука та виховання як формула академічної мудрості у протидії корупційним маніпуляціям.
6. Аерокосмічні канали зв'язку.
7. Правова дисперсія та ентропія.
8. Ментально-ціннісні орієнтири.
9. Компетенція. Безперечно, саме розподіл компетенції як важливого критеріального конструкту в системі контррозвідки здійснюється на підставі їх ментально-професійної спеціалізації в силу екстралінгвістичних здібностей певних осіб, груп, класів, етносів, спільнот.
10. Дипломатія як шляхетність переговорів.
11. Мудрість як якість переосмислення життєво важливих інтересів.
12. Конфіденційність інформації.
13. Ризики у системі превентивних заходів, що визначаються низкою засобів і методів захисту інформації та ймовірністю завдання шкоди і розмірами можливої шкоди, яка наноситься ресурсам інформаційної системи.
14. Фрактальність як правова безпека інформації.

Термін “фрактальність” використовується із сучасного природознавства, в якому фракталами йменуються такі утворення, що при зміні масштабу їх розгляду цілком відтворюють свою структуру як якість правового суб'єкта людини. Інакше кажучи, для національної безпеки фрактальність складає особистісну ідентичність, що є правомірним на ексклюзивність, оригінальність, специфічність. При цьому, засновник теорії фракталів Б. Мандельброт запропонував теоретичне обґрунтування закону Ціпера, якщо “порівнювати мову тексту з кодуванням, що може бути використано для визначення стратегії правової поведінки” особи, держави та суспільства [3, 112].

Механізми реалізації системи контррозвідки

Концептуальна модель контррозвідувальної діяльності реалізується на основі послідовного впровадження в діяльність кожного співробітника контррозвідувального підрозділу визначених основних положень і засад, пріоритетних напрямів та завдань щодо забезпечення національної безпеки України відповідно до правових інтересів сучасних життєвих реалій. Це здійснюється за такими методиками:

1. Проводиться аналіз загроз і ризиків інформації конкретного компонента інтелектуальної системи з використанням адаптивних засобів оперативної інформації.

2. Необхідність об'єктивно-орієнтованого підходу в моделі захисту інформації, яка полягає в побудові образу системи, оцінюючи її загальний стан, уразливість або рівень захищеності інформації в ній. Такий підхід використовує об'єктну декомпозицію, коли поведінка системи описується в термінах взаємодії об'єктів. При цьому, основним інструментом боротьби зі складністю в об'єктно-орієнтованому підході є інкапсуляція — це приховування реалізації об'єктів (їх внутрішньої структури і деталей реалізації методів) з наданням зовні тільки певних інтерфейсів.

3. Правовий захист конфіденційної інформації в Україні. Слід зазначити, що рівень захищеності інформації, зокрема конфіденційної інформації, визначається рівнем демократії в суспільстві, дотриманням міжнародних стандартів прав людини та основних свобод. Одним з основних видів захисту інформації в державі є правовий захист. Так, відповідно до ст. 30 Закону України “Про інформацію” від 2 жовтня 1992 р. конфіденційна інформація — це “відомості, які знаходяться у володінні, користуванні та розпорядженні окремих фізичних або юридичних осіб і поширюються за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов”.

Що стосується держави, то види конфіденційної інформації, її склад визначаються законами або внутрішніми регуляторними актами, що видаються відповідними державними органами. Головна спрямованість таких актів — це захист, збереження, недоступність інформації, що визначається як державна таємниця або інформація з обмеженим доступом. Можна сказати, що держава та її органи застосовують принцип “дозволено лише те, що зазначено в законі”.

На підтвердження можна навести цитату з частини 2 ст. 30 Закону України “Про інформацію”, а саме: “громадяни, юридичні особи, які володіють інформацією професійною, діловою, виробничою, банківською, комерційною та іншого характеру, одержаною на власні кошти, не порушує передбачені законом таємниці, самостійно визначають режим доступу до неї, включаючи належність її до категорії конфіденційності та встановлюють для неї систему (способи) захисту” [4].

У цьому зв'язку зазначимо, що вимоги до “ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації”, які містять службову інформацію, зібрану під час провадження оперативного-розшукової, контррозвідувальної діяльності, а також діяльності у сфері

оборони держави, та іншу службову інформацію, в органах державної влади, інших державних органах, у тому числі в органах влади Автономної Республіки Крим, регулюються Інструкцією про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 19 жовтня 2016 р. № 736). У даному регуляторному акті термін “конфіденційна інформація, що є власністю держави” не розтлумачений, але на підставі цього акта Кабінет Міністрів надав право державним органам визначати Перелік конфіденційної інформації, що є власністю держави, на який дається гриф обмеження доступу “для службового користування”.

Адже варто означити, що такі переліки не потребують реєстрації в Міністерстві юстиції України, а, отже, не підлягають обов’язковій публікації.

Проте, враховуючи ту обставину, що переліки охоплюють широку сферу щодо обмеження доступу до інформації, на їх підставі практично можна обмежити конституційне право громадян України на отримання інформації всупереч діючій статті 34, частині 3 Конституції України, в якій йдеться про обмеження інформаційних прав громадян України лише на підставі Закону.

У цьому зв’язку необхідно врахувати, що стаття 37 Закону України “Про інформацію” [4] встановлює: “не підлягають обов’язковому наданню для ознайомлення за інформаційними запитами офіційні документи, які містять у собі: інформацію, визнану у встановленому порядку державною таємницею; конфіденційну інформацію; інформацію про оперативну та слідчу роботу органів прокуратури, МВС, СБУ, роботу органів дізнання та суду у тих випадках, коли її розголошення може зашкодити оперативним заходам, розслідуванню чи дізнанню”. Установа, до якої направлено запит, може надавати для ознайомлення документ, що містить відповідну “інформацію, яка не підлягає розголошенню на підставі нормативного акта іншої державної установи, а та державна установа, яка розглядає запит, не має права вирішувати питання щодо її розсекречування і інформацію фінансових установ, підготовлену для контролю-фінансових відомств”.

З огляду на існуючі міжнародні стандарти прав людини, закріплені в нормах міжнародного та європейського права, такий підхід значно обмежує права громадян України на отримання всебічної, правдивої, неупередженої інформації, а також призводить до суперечностей між конституційними та галузевими нормами права України, що потребує негайного усунення.

4. Національний вимір загрози транснаціональної злочинності. Національний вимір загрози транснаціональної злочинності пов’язаний із природою організованої злочинності, що здатна порушувати державні кордони. Хоча в сучасних умовах глобалізації кордони стають прозорішими. Проте наявність і регулювання кордонів залишаються одним з невід’ємних атрибутів державності. Протиріччя між державою та кримінальними організаціями в цій царині складають основу конфлікту між правом держави на здійснення функцій охорони та моніторингу своєї території та правом групи осіб на охорону та задоволення інтересів своїх членів, що можуть не збігатись з інтересами держави [5, 25].

За цих умов основним практичним напрямом наукових пошуків у дослідженні проблем транснаціональної злочинності може стати аналіз ролі організованої злочинності в контексті міжнародних відносин. Науковим підходом у практичній площині, що максимально віддзеркалює міжнародний характер явища, має стати системний підхід.

Цей підхід розглядає організовану злочинність як складне системне явище, в основі якого знаходиться соціально-політичний і економічний конфлікт, а його транснаціональний вимір характеризується розвитком процесів глобалізації та природним продовженням зв'язків, що виникають внаслідок транснаціонального промислового виробництва.

Висновок. Діяльність органів контррозвідки провадиться як на стратегічному, так і тактичному рівнях. При цьому, форми, методи, сили і засоби системи контррозвідувальної діяльності спеціальних служб іноземних держав тощо; попередженням і припиненням протиправної діяльності спеціальних служб іноземних держав тощо. Форми системи контррозвідки визначаються за: цільовим призначенням; силами і засобами, що використовуються; характером здійснення; територією, на якій проводяться превентивні заходи, та рівнем ухвалення рішення про проведення означених заходів. Саме на базі системного методу діяльність контррозвідувальних підрозділів міністерств, відомств та підприємств із захисту інформаційних ресурсів в майбутньому надає гарантію їх збереження від заволодіння ними будь-якого противника.

Література

1. *Здравомыслов А. Г.* Потребности. Интересы. Ценности. М.: Политиздат, 1986. 223 с.
2. Політологія: підручник / І. С. Дзюбка та ін.; за заг. ред.: І. С. Дзюбка, К. М. Левківського. 2-ге вид., випр. і допов. К.: Вища шк., 2011. 415 с.
3. *Мендельброт Б.* Фрактальная геометрия природы. М.: Мысль, 2012. 126 с.
4. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. Ст. 650.
5. Міжнародні правові акти та законодавство окремих країн про корупцію / Упоряд.: М. І. Камлик, Є. В. Невмержицький, Л. М. Частка, А. О. Мірошник. За ред.: Б. В. Романюка, М. І. Камлика. К.: Шкляр, 2015. 490 с.
6. *Остроухов В. В.* Філософський аналіз морально-світоглядних мотивацій насильства і терору [Текст]: дис. ... д-ра філос. наук: 09.00.05 / Остроухов Володимир Васильович. Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. Київ, 2001. 386 с.
7. *Андрущенко В.* Організоване суспільство / В. П. Андрущенко. Київ: Атлант ЮЕм-Сі, 2006. 404 с.
8. *Лісовський П. М.* Феноменологія мудрості: духовні пріоритети та імперативи (соціально-філософський контекст): монографія. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. 351 с.
9. *Лісовська Ю. П.* Інформаційна безпека: навч. посіб. Київ: Кондор, 2018. 171 с.
10. *Курко М. Н.* Адміністративно-правове регулювання вищої освіти в Україні [Текст]: монографія. Х.: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2010. 376 с.

Лісовська Ю. П. Концептуальна модель контррозвідувальної діяльності у вирішенні правових інтересів України. Досліджено механізми реалізації системи контррозвідки, в яких правовий захист конфіденційної

інформації визначається рівнем демократії в суспільстві, дотриманням міжнародних стандартів прав людини та основних свобод. Передбачено, що на базі системного аналізу діяльність системи контррозвідки із захисту інформаційних ресурсів у майбутньому надає гарантію їх збереження від заволодіння ними будь-яким противником.

Lisovska Yu. P. Conceptual model of counterintelligence activity in solving legal interests of Ukraine. *The mechanisms of implementation of the counterintelligence system are considered in which the legal protection of confidential information is determined by the level of democracy in society, adherence to international standards of human rights and fundamental freedoms. It is envisaged that on the basis of system analysis, the activities of the counterintelligence system for the protection of information resources in the future provide a guarantee of their conservation from the capture of any enemy. It is proved that the counter-intelligence system serves as a phenomenal basis for the transition to a fundamentally new, effective legal protection of Ukraine's interests. The need and the necessity of the chosen theme is determined by the formation of independent (autonomous) structural organizations, units and relevant services (managing centers, departments, sectors, etc.) on the legal basis of the structural and functional methodology. It provides new legal mechanisms for management and planning as a quality of effective forecasting and preventive response to changes in social circumstances at the level of individuals, states and societies, as well as the implementation of new tasks through the intellectual redistribution of existing legal forces. Accordingly, counter-intelligence activities include: qualitative formation of organizational-staff structures in the legal field of personnel on the basis of analysis of the real situation; retraining of workers; carrying out a complex of measures for psychological adjustment and adaptation of personnel to new realities and conditions of workability; revision and alignment with modern legal requirements, forms and methods of attestation of employees. It is substantiated that it is the competent approach of counterintelligence, its forms and means of its activity, which are fixed by the decisions of the management, which in general is effective as a reliable legal protection, which creates the legal basis.*

Лисовская Ю. П. Концептуальная модель контрразведывательной деятельности в решении правовых интересов Украины. *Исследованы механизмы реализации системы контрразведки, в которых правовая защита конфиденциальной информации определяется уровнем демократии в обществе, соблюдением международных стандартов прав человека и основных свобод. Предполагается, что на базе системного анализа деятельности системы контрразведки по защите информационных ресурсов в будущем гарантирует их сохранность от завладения ими любым противником.*

Надійшла 26 лютого 2018 р.